

УДК 338.4.339

JEL classification: O13; A 14; Q 10, 16, 17,18,53; F 1,2; D 60,62

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.03.022>

Вікторія АДАМИК,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національного університету «Львівська політехніка»,
вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна.
E-mail: viktorii.v.adamyk@lpnu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8842-8252>

Ліана ЧЕРНОБАЙ,

кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національного університету «Львівська політехніка»,
вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна.
E-mail: Liana.I.Chernobaj@lpnu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3200-0470>

Олег АДАМИК,

магістр зі спеціальності «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»,
керівник відділу постачання ТзОВ «Росан-Агро»,
с. Підгороддя, Рогатинський р-н, Івано-Франківська обл., 77000, Україна.
E-mail: oleg.adamyk@gobarto.pl
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1091-1348>

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВИНАРСТВА
В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ**

Адамик В., Чернобай Л., Адамик О. Проблеми і перспективи розвитку свинарства в Україні у контексті впливу на добробут населення. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 3. С. 22 – 34. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.03.022>

Adamyk, V., Chernobaj, L., Adamyk, O. (2019). Problemy i perspektyvy rozvytku svynarstva v Ukraini u konteksti vplyvu na dobrobut naseleння [Problems and prospects for pig breeding development in Ukraine in the context of its influence on public welfare]. *The Herald of Ternopil National Economic University*, Vol. 2. P. 22 – 34. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.03.022>

© Вікторія Адамик, Ліана Чернобай, Олег Адамик, 2019.

Анотація

Вступ. Аграрне виробництво відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання України та становленні її як ключового гравця на зовнішньоекономічній арені. Одним з найперспективніших і найпроблемніших його секторів на сьогодні є свинарство, розвиток якого суттєво впливає на добробут українців та країни загалом.

Мета статті. Метою статті визначено дослідження проблем і перспектив розвитку свинарства в Україні як однієї з найпотужніших галузей сільського господарства у контексті впливу на добробут споживачів, виробників та країни загалом.

Методи: Для досягнення мети та проміжних завдань було використано такі методи наукового дослідження, як аналіз, синтез, абстрагування, наукова індукція тощо. Формування загальної картини розвитку свинарства у контексті впливу на добробут населення із виокремленням взаємопов'язаних чинників здійснено на основі системного підходу.

Результати: У статті констатується, що, як правило, вплив свинарства на добробут різних категорій населення є неоднозначним, адже існує чимало чинників, які детермінують як позитивні, так і негативні зміни у динаміці галузі та у показниках добробуту. Зокрема, наголошено на позитивному впливі фактора інновацій, впровадженні нових (європейських) стандартів якості продукції та виробництва, активізації зовнішньоекономічної діяльності тощо. Водночас вказано небезпеки для розвитку свинарства загалом та добробуту населення зокрема. Так, найбільш негативними чинниками визначено: загрози для навколишнього середовища та здоров'я людей; епізоотичне становище в Україні та країнах-сусідах; експансію агрохолдингів, що спричиняє занепад фермерських господарств; низький рівень державної фінансової підтримки. Відповідно, зроблено висновки про неоднозначні перспективи розвитку свинарства у найближчій перспективі. Раціональна стратегія підвищення конкурентоспроможності галузі повинна включати заходи з посилення біобезпеки, сертифікації та контролю якості продукції, модернізації виробництва, в тому числі завдяки залученню іноземних інвестицій та міжнародної допомоги, диверсифікації міжнародних економічних зв'язків.

Перспективи: Для поглиблення аналізу проблем розвитку тваринництва в Україні загалом та свинарства зокрема, а також для оцінювання перспектив євроінтеграції та реалізації інших напрямів МЕД у цій галузі необхідно ретельно вивчити всі норми та нормативи торгівлі живими тваринами, м'ясом та м'ясопродуктами та зробити висновки щодо відповідності вітчизняних стандартів цим вимогам.

Ключові слова: свинарство; добробут населення; міжнародна економічна діяльність; епізоотичний стан; екологічна безпека; біотехнології; чинники впливу.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 15.

Abstract

Viktoriia ADAMYK, Liana CHERNOBAI, Oleg ADAMYK

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR SWINE BREEDING DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF ITS INFLUENCE ON PUBLIC WELFARE

Introduction. *Agrarian production plays an important role in ensuring Ukraine's economic growth and its establishing as a key player in the foreign economic arena. One of the most promising and problematic sectors of its is swine production, whose development has a significant impact on the well-being of the country and its citizens.*

Purpose. *The purpose of the article is to study the problems and prospects of swine breeding in Ukraine as one of the most powerful branches of agriculture in the context of the impact on the welfare of consumers, producers and the country as a whole.*

Methods. *In order to achieve the goal and intermediate tasks, the following methods of scientific research, such as analysis, synthesis, abstraction, scientific induction, etc. are used. The formation of the overall development of swine production in the context of the impact on the welfare of the population with the identification of interconnected factors is carried out on the basis of a systematic approach.*

Results. *The article states that, as a rule, the impact of swine breeding on the welfare of different categories of population is controversial, as there are many factors that determine both positive and negative changes in the dynamics of the industry and in the indicators of well-being. In particular, the positive influence on the factor of innovations, introduction of new (European) standards of quality of output and production, activation of foreign economic activity, etc. is emphasized. At the same time, there are dangers for the development of swine breeding in general and the welfare of the population in particular are indicated. Thus, the most negative factors are defined: threats to the environment and human health; epizootic situation in Ukraine and neighboring countries; the expansion of agroholdings, which causes the decline of farms; low level of public financial support. Consequently, ambiguous prospects for the development of swine breeding in the near future are pointed out. A rational strategy for increasing the competitiveness of the industry should include measures to strengthen biosecurity, certification and quality control of products, product upgrades, including through attracting foreign investment and international assistance, and diversification of international economic relations.*

Discussion. *In order to deepen the analysis of the problems of animal husbandry in Ukraine in general and swine production in particular, as well as to evaluate the prospects of European integration and implementation of other areas of international economic activity in this field, it is necessary to carefully study all rules and regulations of livestock trade, meat and meat products and to draw conclusions about compliance with national standards to these requirements.*

Key words: swine breeding; welfare of the population; international economic activity; epizootic situation; ecological safety; biotechnology; factors of influence.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 15.

Постановка проблеми. Природно-кліматичні передумови, релігійні особливості, традиції та історичні чинники створюють сприятливе середовище для розвитку

свинарства в Україні як однієї з провідних галузей АПК. Однак ромб конкурентних переваг у цій сфері впродовж останніх десятиліть зазнає деструктивних впливів, виявлення яких потребує пильної уваги науковців та практиків. Особливої актуальності ця проблематика набуває у зв'язку із намаганням нашої держави стати вагомим постачальником сільськогосподарської продукції на ринки ЄС та складною епізоотичною ситуацією.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тенденції розвитку ринку м'яса та виробництва свинини в Україні та за кордоном досліджували такі вітчизняні вчені, як А. Бергер, С. Дусановський, К. Жадько, А. Маслак, Т. Носова, О. Томчук, А. Тучкова, В. Ціхановська, О. Ціхановська, О. Шуст та інші, які зосередили увагу на різноманітних аспектах – від особливостей формування попиту і пропозиції на свинину до функціонування галузі у період світових та внутрішніх економічних криз. Однак питання впливу розвитку свинарства на добробут населення в умовах активізації міжнародних відносин та євроінтеграційних процесів залишаються недостатньо вивченими.

Мета. У той час, як провідні фахівці-практики у сфері виробництва і переробки свинини вже не перший рік вказують на загрозу руйнації галузі, яка могла б забезпечувати значні грошові надходження у бюджети різних рівнів, завданням науковців є розробка системи заходів із гармонізації відносин виробників та споживачів свинини, реалізації стратегії виходу галузі на зовнішні ринки, забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств різного розміру для підтримки рівня доходів мешканців села, розв'язання супутніх екологічних проблем тощо. Таким чином, можна сформулювати мету статті – виявлення тих проблем розвитку свинарства в Україні, які чинять вплив на добробут різних категорій населення, та змалювання перспектив їх вирішення у контексті євроінтеграції та активізації інших векторів міжнародної економічної діяльності. При цьому важливим є виокремлення суб'єктів дослідження та окреслення тих критеріїв добробуту, які важливо розглянути в даному контексті.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності розвиток свинарства в Україні характеризувався амплітудною динамікою з нестійкою тенденцією до зростання з 2016 – 2017 рр. Відхід від екстенсивного способу виробництва, подолання кризи 1990-х рр., застосування нових, передусім запозичених у розвинутих країнах, технологій вирощування свиней, поступове збільшення купівельної спроможності українських громадян та інтересу до продукції вітчизняного тваринництва (в тому числі свинарства) і м'ясопереробки на зарубіжних ринках створили позитивні передумови для нарощування поголів'я свиней, підвищення ефективності виробництва та завоювання дедалі більших секторів на вітчизняному та закордонних ринках. На жаль, у 2012 – 2014 рр. у силу вступили інші – негативні – чинники, такі як складна економіко-політична ситуація в Україні та ескалація епізоотичної проблеми, що суттєво погіршило умови для розвитку свинарства як з боку факторів пропозиції, так і з боку факторів попиту [1].

Зазначимо, що аналізування проблем свинарства в Україні суттєво ускладнюється, якщо їх розглядати крізь призму впливу на добробут населення. По-перше, поняття «добробут» є багатокритеріальним і передбачає розгляд різних аспектів (див. [2]). Так, у контексті нашого дослідження добробут слід розглядати з позиції виробників та споживачів свинини. І якщо для перших основною детермінантою зростання

добробуту є збільшення доходів від нарощування обсягів продажу і/або ціни реалізації, то добробут споживачів – явище складніше, яке включає у себе якість харчування, купівельну спроможність та задоволення попиту (відсутність дефіциту), екологічну складову тощо. Як окремий аспект, що стосується і виробників, і споживачів, слід розглядати зайнятість у сфері свинарства, тобто можливість отримати робочі місця, які забезпечать стійкий дохід. Очевидно, що існує чимало чинників, які формують середовище для розвитку свинарства в Україні, серед яких економічні, інституційно-політичні, екологічні та епізоотичні (йдеться про африканську чуму свиней (АЧС)).

Фахівці відзначають загалом позитивну динаміку у м'ясній галузі на глобальному рівні, однак в Україні максимального попиту на свинину (990 т) було досягнуто у 2013 р., а у прийдешні роки відбувалося його зменшення через кілька причин, а саме: окупацію українських територій, торгіву війну з боку Росії (основного імпортера свинини до 2015 р. – 95% українського експорту), що загалом зменшило споживання на 25–27% [1]. Поголів'я свиней у 2016 р. скоротилося до 35,5% відносно 1990 р. [3], що частково є результатом відходу від екстенсивного способу виробництва. Водночас вітчизняні свинарі продовжували відчувати ціновий тиск з боку Європейського Союзу (зокрема Польщі), де м'ясо, в тому числі свинина, є дешевшим, особливо після створення Зони вільної торгівлі України з ЄС. Зауважимо, що значні обсяги свинини ввозяться контрабандою, а це суттєво дестабілізує ринок. Попри це вирощування свиней на м'ясо у 2015 р. залишалося єдиним рентабельним сектором у тваринницькій галузі (6,6% проти – 17,95% рентабельності продукції великої рогатої худоби на м'ясо, – 26,6% овець та кіз на м'ясо та – 6,1% птиці на м'ясо) [3]. Такий стан речей забезпечували переважно великі свиноферми, які перейшли на ресурсозберігаючі технології, передусім завдяки залученню іноземних інвестицій. Відповідно позитивна динаміка ефективності виробництва забезпечувала доволі стабільні і високі (в середньому по АПК) доходи зайнятих, на фоні яких заробітки працівників дрібних фермерських та індивідуальних господарств є мізерними. Фактично агрохолдинги, в тому числі створені за участю іноземного капіталу, орендуючи великі земельні ділянки та модернізуючи старі чи будуючи нові споруди для вирощування свиней, переробки м'яса й утилізації відходів, маючи можливість розвивати супутні підприємства з виробництва продуктів-комплементів та закуповувати за кордоном найсучасніші ветеринарні препарати і біодобавки тощо, витісняють з ринку фермерів, зменшуючи рівень конкуренції, але завдяки ефекту масштабу знижуючи ціну на свинину за інших рівних умов. За даними про розподіл поголів'я свиней за категоріями виробників, присадибний сектор свинарства у 2018 р. мав частку 46,4% проти 56,4% у 2010 р. [1]. На ринку свиней і свинини в Україні представлено близько 50-ти потужних промислових виробників, а до найбільших свиногосподарств, за станом на 2018 р., фахівці відносять лише 15 підприємств, які формують 42% промислової пропозиції живця і 39,4% промислового поголів'я [1]. На перший погляд, споживачі м'яса можуть купувати свинину дешевше, причому з перевіреною якістю. Однак, окрім загрози монополізації ринку і з певним застереженням т. зв. «картельної змови», потрібно враховувати також інші фактори – собівартість продукції, яка визначається вартістю кормів і залежить від цін на пальне, курсу валюти, ринку закупівлі тощо, а також структуру споживчого попиту, детермінованого т. зв. «ефектом заміщення» [4] за невисокої еластичності попиту на

м'ясо. Іншими словами, якщо ціна на свинину буде рости стрімкіше, ніж на птицю (курятину), то споживач віддасть перевагу курці у тому ж обсязі, щоб не відмовлятися від м'яса взагалі.

Олігополізація свинарства поглиблює сільську бідність, посилюючи, таким чином, поляризацію за доходами в країні. Незважаючи на те, що у 2018 р. зростання заробітної плати у вітчизняному сільському господарстві у середньому становило 24,4%, а у харчовій промисловості – 28,8% (у розрахунку на одного штатного працівника) [6], це стосувалося лише персоналу великих агропідприємств, тоді як доходи фермерів і приватних сільських господарств у кращому випадку не змінювалися. Така ситуація спричиняє зменшення можливості мати джерело заробітку і міграцію населення з села у місто або за кордон.

Негативний вплив на виробників м'яса чинить пропаганда здорового харчування: в умовах інформаційного суспільства, ЗМІ та соцмережі здійснюють тиск на спосіб життя і структуру споживання продовольчих товарів, як на цьому наголошує Т. Савченко [5]. Однак цей чинник актуальний переважно лише щодо заможних верств суспільства, які базують свій попит не на ціновому факторі. В умовах диференціації українського суспільства тільки невелика частка населення свідомо обирає корисні продукти (в тому числі м'ясні), відмовляючись від дешевших і умовно шкідливіших сортів м'яса. Тому свинина досі залишається основною статтею споживання м'яса у світі, а в Україні час від часу поступається лише курятині [1].

Чималий вплив на добробут виробників у галузі свинарства має наявність державного сприяння. Попри те, що Уряд України у 2018 р. задекларував низку програм і проектів підтримки тваринництва, зокрема і свинарства, вони стосуються переважно племінних господарств та великих тваринницьких комплексів, при цьому перевага надається тим, що вирощують велику рогату худобу [7], а фахівці вказують на її недостатність для збільшення обсягів поголів'я і подолання складних проблем у цій сфері. Крім цього, невеликі фермерські свиногосподарства практично не отримують жодних дотацій. У реаліях України це може бути пояснено відсутністю лобі у парламенті на противагу потужним групам концентрованих інтересів з інших галузей АПК, передусім птахівництва.

Надзвичайно сильним викликом для розвитку свинарства в Україні, якщо розглядати його крізь призму впливу на добробут, є контрабанда свинини. Нелегальне ввезення м'яса, по-перше, зменшує митні надходження в бюджет країни, по-друге, ставить під загрозу дотримання санітарно-епідеміологічних норм, а відтак – безпеку споживачів та добробут виробників, які можуть потерпати від ескалації епізоотичної проблеми. Крім цього, І. Паламар, голова Асоціації тваринників України, наголошує на згубних наслідках контрабанди для формування конкурентних позицій вітчизняних виробників свинини на внутрішньому і зовнішньому ринках через вплив на ціну свинини [8]. Недоброчесні правила гри створюють умови для демпінгу для незаконних імпортерів, примушують підприємців-свинарів знижувати ціни, що позитивно сприймається споживачем за умови його неінформованості про походження м'яса і м'ясопродуктів та його впливу на здоров'я. Вищесказане врешті-решт зменшує інвестиційну привабливість галузі.

Однак необхідно зазначити, що найбільші обсяги нелегального ввезення свинини були зафіксовані у 2014 р., а відтоді зменшувалися доволі швидкими темпами. Так, за станом на 2019 р., за оцінками експертів, частка контрабандного м'яса свині на українському ринку не перевищує 2–5% [9]. Це забезпечується ефективною інституційною співпрацею за участю Уряду України, Асоціації «Свинарі України» та Всеукраїнської асоціації імпортерів м'яса та м'ясопродукції. В умовах складної епізоотичної ситуації навіть такі невеликі обсяги нелегального м'яса загрожують вітчизняному свинарству.

На сьогодні дедалі більшої ваги світова спільнота приділяє забезпеченню екологічної складової добробуту людей, що задекларовано зокрема у Цілях сталого розвитку. Галузь свинарства, згідно з вітчизняними і міжнародними нормами, вважається однією з найшкідливіших для навколишнього середовища на рівні з атомними станціями та нафтопереробними заводами (мова йде про тваринницькі комплекси з поголів'ям у понад 5 тис. свиней) [10]. Фахівці вказують на такі негативні екстерналиї розвитку свинарства: 1) викиди метану та геліоксиду нітрогену (закису азоту); 2) відходи життєдіяльності свиней та виготовлення м'яса, неналежна утилізація яких призводить до зараження довкілля, захворюваності працівників ферм та жителів неподалік розміщених населених пунктів; 3) евтофікація (цвітіння води), спричинена стічними водами, у які потрапила гноївка; 4) т. зв. «маловоддя» (зниження рівня води в колодязях) через несанкціонований забір води свиноккомплексами; 5) нелегальні скотомогильники, які не відповідають жодним санітарно-ветеринарним нормам [10; 11]. Ситуація ускладнюється низкою інституційних факторів. Зокрема, власники свиноферм або взагалі не співпрацюють з територіальними громадами та органами місцевого самоврядування, або у їх співробітництві присутня корупційна складова. Крім цього, екологічна експертиза тваринницьких комплексів була відмінена в Україні ще у 2011 р. і досі не відновлена. Це створює можливості для численних зловживань і порушень: зокрема, часто підприємці будують свиноферми на значно більшу кількість голів, ніж заявлено у затвердженому проекті, продають відходи на добрива неналежної якості, незаконно захоплюють землі із мовчазної згоди очільників місцевих громад тощо.

Розв'язання екологічної проблеми галузі свинарства можливе, на нашу думку, завдяки запровадженню інноваційних біотехнологій використання/утилізації відходів та утримання/розведення свиней, а також пришвидшення процесів адаптації вітчизняних стандартів тваринництва до європейських норм. У цьому контексті зміна вектора ЗЕД розвитку свинарства на західний розглядається як вельми позитивне явище з точки зору і виробників, і споживачів.

На думку фахівців, найбільшою проблемою для всіх учасників економічних взаємовідносин у свинарській галузі є АЧС, перші помітні випадки якої з'явилися в Україні у 2012 р., а у 2017 р. АЧС охопила кожен регіон країни. Найгірша епізоотична ситуація склалася в Полтавській, Одеській, Чернігівській та Миколаївській областях [12]. Специфіка АЧС полягає у тому, що, згідно із санітарними нормами, підлягають знищенню не лише хворі тварини, а й ті, що можуть бути інфіковані на певній території. Це неминуче провокує недобросовісних виробників (як великих, так і дрібних) приховувати інформацію про спалах, вдаватися до забою нездорових тварин та збувати м'ясо, причому не лише нелегально, а й офіційно, користуючись

відсутністю ветеринарного контролю, зокрема на етапі закупівлі торговельними мережами і невеликими магазинами. Зважаючи на те, що АЧС розповсюджена у багатьох країнах світу, в тому числі й у сусідніх з Україною, таких як Польща, Румунія, Чехія, відповідні державні органи та вітчизняні виробники повинні зосередитися на питаннях біобезпеки, адже, на думу спеціалістів, пандемія буде тривати щонайменше 5 років [1].

Очевидно, що АЧС детермінує погіршення добробуту як виробників, так і споживачів, прямо чи опосередковано. До прямих, або «локальних», чинників впливу відносять збитки господарств внаслідок втрати поголів'я, збільшення навантаження на бюджет, з якого спрямовують кошти на стримування зараження, карантинні заходи тощо. На ціну вплив контраверсійний: з одного боку, свинина дорожчає, оскільки через зменшення поголів'я виникає дефіцит м'яса, з іншого боку, ціна може падати, бо, по-перше, на ринок надходить продукція, отримана із заражених господарств за демпінговими цінами, а по-друге, зменшується попит, бо споживачі остерігаються інфікованої свинини (непрямий вплив на добробут). Водночас конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість свинарства порівняно з іншими секторами тваринництва погіршуються, а добробут виробників падає.

Незважаючи на масштабність проблеми АЧС в Україні, в контексті даного дослідження результати оцінювання перспектив розвитку свинарства вказують на можливість позитивного розвитку подій, причому передусім завдяки зміні вектора ЗЕД галузі. Так, на думку фахівців, вітчизняні виробники мають змогу успішно реалізовувати стратегію виходу на нові зовнішні ринки – Грузії, В'єтнаму, Китаю (насамперед Гонконгу), Казахстану, Узбекистану та Туреччини, адже практика торгівлі свининою між т. зв. «АЧС-позитивними» країнами є визнаною. Зокрема, Китай, який через АЧС втратив понад 1 млн. голів свиней, перебуває у стані торговельної війни із США і потерпає через гострий дефіцит свинини (за оцінками експертів, обсягом у кілька мільйонів тонн), є особливо привабливим партнером для України, однак вважаємо, що лише у коротко- і середньостроковій перспективах, щоб уникнути загрози відходу від суворих, але необхідних в умовах складного епізоотичного стану норм ЄС.

Досвід країн-сусідів, зокрема Польщі, вказує на особливо згубний вплив АЧС на дрібні фермерські господарства, які не мають змоги інвестувати у підвищення рівня біобезпеки [12]. Це передусім стосується т. зв. «нішового» свинарства – екологічного, а також домогосподарств, для яких вирощування свиней на продаж є основним або й єдиним джерелом доходу. Таким чином, АЧС ставить під загрозу розвиток свинарства у сільських районах і створює підґрунтя для міграції населення у міста та занепаду сіл.

Низка вищезгаданих негативних чинників, а також відсутність карантинної поліції та достатньої кількості ветеринарних інспекторів, низький рівень державної підтримки аграріїв (1,5%), опір домогосподарств знижують ефективність протиепізоотичних механізмів та стримують нарощування продажу живих свиней та м'яса в країні ЄС (лише 27% від загального обсягу експорту) [12]. У 2017 р. через проблеми у галузі Україна не використала своєї квоти на експорт свинини у ЄС (40000 т), а також згідно з Регламентом 2017/1566 Європейського Союзу про надання Україні додаткових торговельних преференцій на низку українських аграрних товарів (від 1.10.2018 р.)

тарифної квоти на продаж свинини у ЄС наші виробники не отримали та відповідно експорт не здійснювали [14], а ЗЕД у сфері свинарства була зведена лише до імпорту кормів, ветпрепаратів та м'яса. Водночас у цілому ж український експорт аграрної продукції у 2018 р. зріс на 8,7% [15].

Тут слід згадати і про інший, суб'єктивний фактор: країни ЄС є також АЧС-позитивними, але величезні обсяги державної підтримки та пропаганда як методи прихованого протекціонізму в межах спільної аграрної політики створюють штучні конкурентні переваги для європейських свинарів. З іншого боку, орієнтація на європейський ринок для України є надважливою саме через високі вимоги до якості продукції, санітарні та екологічні норми тощо, які необхідно впроваджувати відповідно до угоди про Асоціацію та Зону вільної торгівлі з ЄС, а це стимулюватиме вітчизняного виробника до інновативності та інтелектуалізації управління розвитком свинарства.

Таблиця 1

**Чинники, що визначають розвиток свинарства в Україні,
та їх вплив на добробут населення***

Чинники	Характер впливу на добробут споживачів	Характер впливу на добробут виробників
Впровадження інноваційних технологій виробництва	Позитивний	Позитивний
Зміна підходів до харчування («здорове харчування»)	Нейтральний	Негативний
Збільшення розмірів підприємств/олігополізація ринку	Позитивний/негативний	Позитивний/негативний
Зміна вектора ЗЕД вітчизняних підприємств/торговельні війни з колишніми країнами-імпортерами	Позитивний/негативний	Позитивний/негативний
Інституційно-політичні (державна підтримка, лобізм)	Позитивний**	Позитивний**
Підвищення ветеринарних та фітосанітарних вимог/утилізація відходів на основі сучасних біотехнологій	Позитивний	Позитивний
Контрабанда	Позитивний***/ негативний	Негативний

Джерело: *розроблено авторами.

**Лише теоретично у реаліях України дія чинників на даний час слабка.

***Тільки за ціновим фактором.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає змогу констатувати наявність великої кількості проблем у розвитку свинарства в Україні у контексті його впливу на добробут населення. Основною з них є складне епізоотичне становище, яке, попри створення певних позитивних можливостей для українських експортерів, у цілому вимагає суттєвої трансформації підходів до управління галуззю та величезних фінансових вкладень.

Спрогнозувати розвиток свинарства за допомогою методу екстраполяції не можливо, адже комбінації охарактеризованих вище чинників (див. табл. 1), а також сила їх впливу на добробут виробників, споживачів і країни в цілому змінюються. Однак можна сформулювати низку рекомендацій, які сприятимуть раціоналізації управління галуззю відповідно до вимог сьогодення.

По-перше, розвиток АПК України, зокрема і свинарства, може вважатися стратегічним напрямком для національної економіки в цілому лише за умов

дотримання вимог парадигми сталого розвитку та соціальної відповідальності бізнесу. Дотримання ветеринарно-санітарних норм ЄС, гуманне ставлення до тварин, збереження довкілля та забезпечення належних умов праці є ключовими вимогами до свинарів. Зрозуміло, що відповідати їм можуть здебільшого лише великі свинокомплекси, створені завдяки вкладенню значних коштів. Крім цього, найбільш економічно ефективними і такими, що можуть забезпечити дотримання стандартів якості продукції, є господарства із замкнутим циклом, або т. зв. «вертикально-інтегровані компанії» [3]. Таким чином, укрупнення господарств у галузі свинарства є об'єктивним процесом, основою біобезпеки та зростання добробуту виробників та споживачів у довгостроковій перспективі.

По-друге, за умови раціональної державної політики підтримки фермерства, дрібні господарства не втратять джерело доходів завдяки переорієнтації на «зелене» виробництво та розведення племінних порід свиней. Реалізація цієї стратегії можлива лише після завершення пандемії АЧС і створення надійного механізму захисту від поширення хвороби. У цьому контексті вважаємо недоцільним у найближчі роки зняття мораторію на землю для стримування її переходу у руки власників агрохолдингів, особливо китайських і в'єтнамських, які застосовують підходи до виробництва, що не відповідають європейським вимогам біобезпеки, і не зацікавлені у збереженні робочих місць для українських працівників. Наголошуємо на небезпеці відміни мораторію в умовах нерівності можливості отримати кредитні ресурси для вітчизняних і зарубіжних підприємців та високого рівня корупції в місцевих органах управління, адже це може загрожувати занепадом вітчизняних сільськогосподарських підприємств, зокрема свиноферм. Натомість державі слід активізувати роботу у напрямку залучення міжнародної допомоги для вирішення перелічених вище проблем.

По-третє, вихід вітчизняних підприємств на зовнішні ринки, як європейські, так і близько- й далекосхідні, дасть суттєвий імпульс для розвитку галузі та забезпечить приплив інвестицій. Важливою передумовою є, як зазначалося вище, інтелектуалізація системи менеджменту на свинокомплексах і запровадження інноваційних методів вирощування свиней, забою та утилізації відходів, а також посилення ветеринарного та митного контролю. Це є базовою детермінантою для зростання міжнародної конкурентоспроможності галузі. Слід також наголосити на необхідності розширення географії експорту свинини Україною, однак лише за умов дотримання вимог економічної та екологічної безпеки, а також на збільшенні доданої вартості експортної продукції, тобто на поступовому відході від продажу сировини.

Для поглиблення аналізу проблем розвитку тваринництва в Україні в цілому та свинарства зокрема, а також для оцінювання перспектив євроінтеграції та реалізації інших напрямів МЕД у цій галузі необхідно ретельно вивчити всі норми та нормативи торгівлі живими тваринами, м'ясом та м'ясопродуктами та зробити висновки щодо відповідності вітчизняних стандартів цим вимогам.

Література

1. Галузь у розрізі: піки і спади свинарства. URL: <http://pigua.info/uk/post/standpoint/galuz-u-rozrizi-piki-i-spadi-svinarstva> (дата звернення 15.05.2019).

2. Адамик В. В., Савка А. П. Методологічні підходи до вивчення зв'язку між міжнародною торгівлею і добробутом населення через ланку «економічне зростання». *Вісник ТАНГ*. 2006. № 1. С. 129–135.
3. Бергер А. Д. Сучасні тенденції розвитку м'ясопереробної галузі України. *Інтелект XXI*. № 1. 2017. С. 41–51.
4. Держстат оприлюднив структуру витрат українців на продукти харчування (інфографіка). URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/443358/derzhstat-oprylyudnyv-strukturu-vytrat-ukrayintsiv-na-produkty-harchuvannya-infografika> (дата звернення 20.05.2019).
5. Савченко Т. В. Фактори впливу на структуру споживання продуктів харчування населенням України. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. № 5. С. 304–310.
6. У 2018 році заробітна плата в сільському господарстві зросла на 24,4% (31 січня 2019 року). URL: <https://minagro.gov.ua/ua/news/u-2018-rotsi-zarobitna-plata-v-silskomu-gospodarstvi-zrosla-na-244> (дата звернення 20.05.2019).
7. Програми підтримки сільського господарства від Уряду. URL: <http://dotacii.minagro.gov.ua/ua/50-za-kupivlyu-molodnyaka> (дата звернення 20.05.2019).
8. Ірина Паламар закликала депутатів урегулювати ситуацію з контрабандою свинини. URL: <https://usba.com.ua/irina-palamar-zaklikala-deputativ-uregulyuvati-situaciyu-z-kontrabandoyu-svinini> (дата звернення 21.04.2019).
9. Свинячий «контрабас» або скільки контрабандної свинини потрапляє до України? URL: <http://pigua.info/uk/post/news/svinacij-kontrabas-abo-skilki-kontrabandnoi-svinini-potraplae-do-ukraini> (дата звернення 21.05.2019).
10. А свинарі проти! Або чому Асоціація свинарів України проти прозорих європейських правил ведення бізнесу? URL: <http://epl.org.ua/announces/a-svynari-proty-abo-chomu-asotsiatsiia-svynariv-ukrainy-proty-prozorykh-ievropeiskyx-pravyl-vedennia-biznesu/> (дата звернення 22.05.2019).
11. Беденков Є. Л. Екологічний вплив на довкілля підприємств із виробництва свинини. URL: http://www.zoology.dp.ua/z15_005.html (дата звернення 20.04.2019).
12. Польща попросила Єврокомісію частково зняти обмеження щодо АЧС. /PigUA.info за матеріалами greenfront.su. URL: <http://pigua.info/uk/post/news/polsa-proprosila-evrokomisiu-castkovo-znati-obmezenna-sodo-acs> (дата звернення 22.04.2019).
13. Жадько К. С., Носова Т. І. Проблемні аспекти ефективності виробництва в умовах складного епізоотичного стану. *Ефективна економіка*. № 7. 2018. URL: www.economy.nayka.com.ua
14. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/atm> (дата звернення 22.04.2019).
15. Україна збільшила аграрний експорт до ЄС: названо ТОП-5 ключових імпортерів (31 січня 2018). URL: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukraina-uvelichila-agrarnyy-eksport-v-es-1214610.html> (дата звернення 22.04.2019).

References

1. Galuz' u rozrizi: piky i spady svynarstva (2019) [Branch in the cut: peaks and dips of pig breeding] Retrieved from <http://pigua.info/uk/post/standpoint/galuz-u-rozrizi-piki-i-spadi-svynarstva> [in Ukrainian].
2. Adamyk, V.V., Savka, A.P. (2006) Metodologichni pidhody do vyvchennia zviazku mizh mizhnarodnoju torgivleju i dobrobutom naselennia cherez lanku "economichne zrostannia" [Methodological approaches to the study of the link between international trade and the welfare of the population through the link «economic growth»] *Visnyk TNEU Herald of the TANG*, №1, С.129-135 [in Ukrainian].
3. Berger, A.D. (2017) Suchasni tendenciji rozvytku mjasopererobnoli galuzi Ukrainy [Modern Trends in the Development of the Meat Processing Industry of Ukraine] *Intellect XXI – Intelligence XXI*, No. 1, 2017, p. 41-51 [in Ukrainian].
4. Derghstat opryliudnyv strukturu vytrat ukrajinziv na producty harchuvannia (infografica) [State Statistics Service announced cost structure of Ukrainian food (infographics) 05/02/2019 Retrieved from <https://news.finance.ua/ua/news/-/443358/derzhstat-oprylyudnyv-strukturu-vytrat-ukrayintsiv-na-produkty-harchuvannya-infografika> [in Ukrainian].
5. Savchenko, T.V. (2016) Factory vplyvu na strukturu spozhyvanniz productiv harchuvannia naselennia Ukrainy [Factors Influencing the Structure of Food Consumption by the Population of Ukraine] *Ekonomika i suspil'stvo – Economy and Society*, Issue # 5/2016, p.304-310 [in Ukrainian].
6. U 2018 zarplaty u sil's'komu gospodarstvi zrosly na 24,4 % (Sichen' 31, 2019) In 2018 wages in agriculture increased by 24.4% (January 31, 2019) Retrieved from: <https://minagro.gov.ua/ua/news/u-2018-rotsi-zarobitna-plata-v-sil'skomu-gospodarstvi-zrosla-na-244> [in Ukrainian].
7. Programy pidtrymky sil's'kogo gospodarstva vid Uriadu (2018) [Agriculture Support Programs from the Government] Retrieved from <http://dotacii.minagro.gov.ua/ua/50-za-kupivlyu-molodnyaka> [in Ukrainian].
8. Iryna palamar zaklykala deputativ ureguliuvaty sytuaciju iz konrabandoju svynyny (2018) [Iryna Palamar called on deputies to regulate the situation with the smuggling of pork] Retrieved from: <https://usba.com.ua/irina-palamar-zaklikala-deputativ-uregulyuvati-situaciju-z-konrabandoyu-svinini> [in Ukrainian].
9. Svyniachyj "contrabass" abo skil'ky conrabandnoji svynyny potrapliaje v Ukrainu (2019) [Pork «contrabass» or how much smuggled pork falls into Ukraine?] Retrieved from <http://pigua.info/uk/post/news/svinacij-konrabas-abo-skilki-konrabandnoi-svinini-potraplae-do-ukraine> [in Ukrainian].
10. A svynari proty! Abo chomu Asociacija svynariv Ukrainy proty prozoryh jevropejs'kyh pravyl vedennia biznesu [And the pig farmers are against it! Or why the Association of pig farmers in Ukraine is against transparent European rules of doing business?] (2018) Retrieved from <http://epl.org.ua/announces/a-svynari-proty-abo-chomu-asotsiatsiia-svynariv-ukraine-proty-prozorykh-ievropejskykh-pravyl-vedennia-biznesu/> [in Ukrainian].

11. Bedzenkov, Y.L. (2018) Ecologichnyj vplyv na dovkillia vyrobnykiv svynyny [Environmental Impact on the Environment of Pork Producers] – Retrieved from http://www.zoology.dp.ua/z15_005.html [in Ukrainian].
12. Pol'shcha poprosyla Jevropejs'ku comissiju chastkovo zniaty obmezhenia shchodo Afrykans'koli chumy svynej (2018) [Poland asked the European Commission to partially remove the restrictions on ASFV] [PigUA.info on materials greenfront.su] Retrieved from <http://pigua.info/uk/post/news/polsa-poprosila-evrokomisiu-castkovo-znati-obmezenna-sodo-acs> [in Ukrainian].
13. Zhadko, K.S., Nosova, T.I. (2018) Problemni aspekty efektyvnosti vyrobnyztva mjasa v umovah skladnogo epiziotychnogo stanu [Problem aspects of meat production efficiency under the complicated epizootic situation] *Efektivna ekonomika – Effective economy*, № 7, 2018. Retrieved from: www.economy.nayka.com.ua [in Ukrainian].
14. Zona vil'noji torgivli mizh Ukrajiunoju i JES (2017) [Free Trade Area between Ukraine and the EU] Delegazia Ukrajiyny do Jevropejs'kogo Sojuzu ta Jevropejs'koi Komisiji z Atomnoji Energii – The Delegation of Ukraine to the European Union and the European Community on Atomic Energy. Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ru/ukraine-eu/trade-and-economic/atm> [in Ukrainian].
15. Ukrajiyna zbil'shyla agrarnyj export do JES: nazvani TOP-5 kliuchovyh importeriv [Ukraine has increased agricultural exports to the EU: named TOP-5 key importers] Retrieved from (January 31, 2018). <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukraina-velichila-agrarnyy-eksport-v-es-1214610.html> [in Ukrainian].

Статтю отримано 5 червня 2019 р.

Article received June 5, 2019.